

УДК 342.9:355.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.3.22>

ДОСВІД ІЗРАЇЛЮ В ІНТЕГРАЦІЇ ЖІНОК ДО ВІЙСЬКОВОЇ СФЕРИ: УРОКИ ДЛЯ РЕФОРМУВАННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Сарнавський М.,

здобувач наукового ступеня доктора філософії

Науково-дослідного інституту приватного права

і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака

НАПрН України

e-mail: sarnavsky60@gmail.com

Сарнавський М. Досвід Ізраїлю в інтеграції жінок до військової сфери: уроки для реформування Збройних Сил України.

У статті розглянуто досвід Ізраїлю у сфері інтеграції жінок до військової служби як ключовий елемент забезпечення національної обороноздатності. Зазначено, що ізраїльська модель інтеграції жінок є унікальною з огляду на її поєднання з жорсткими безпековими викликами, які супроводжують існування держави з моменту її заснування. Проаналізовано законодавчу базу, організаційні аспекти та соціокультурні особливості, що впливають на участь жінок у збройних силах. Наголошено на ключовій ролі гендерної мейнстримізації у забезпеченні рівних прав і можливостей для жінок у різних підрозділах Армії оборони Ізраїлю.

На прикладі ізраїльських реформ здійснено порівняння з українським контекстом, у якому інтеграція жінок до військової сфери набуває особливої актуальності через тривалий військовий конфлікт. Виявлено, що попри значний прогрес у забезпеченні гендерної рівності в збройних силах Ізраїлю, процес інтеграції стикається з організаційними і соціальними бар'єрами. Зокрема, відзначено нерівномірність доступу жінок до бойових і керівних посад через закріплені стереотипи та обмеження, що відображають глибші соціокультурні проблеми.

Окрему увагу приділено питанням законодавчих змін, що сприяли розширенню можливостей жінок у військовій сфері. Проаналізовано ключові нормативні акти, зокрема поправки до Закону про військову службу, які забезпечили рівний доступ жінок і чоловіків до зайняття посад у збройних силах. Наголошено, що втілення гендерної рівності в Ізраїлі базується не лише на законодавчих змінах, але й на комплексному підході, який враховує соціальні, культурні та економічні фактори.

У контексті українських реалій відзначено необхідність запровадження реформ, що враховуватимуть успішні елементи ізраїльської моделі. Здійснено порівняння чисельності військових і резервістів двох держав, що дозволяє виділити специфіку їхніх підходів до формування оборонного потенціалу. Зазначено, що для України важливо не лише підвищувати чисельність особового складу, але й забезпечувати якісну підготовку та рівні можливості для жінок у всіх аспектах військової служби.

Аналіз дозволяє зробити висновок, що ізраїльський досвід є цінним орієнтиром для реформування Збройних сил України. Використання цього досвіду сприятиме не лише підвищенню обороноздатності, але й закріпленню принципів гендерної рівності як основи розвитку суспільства. Наголошено, що успіх реформ залежить від їхньої комплексності, адаптації до національного контексту та залучення всіх ресурсів суспільства до вирішення оборонних завдань.

Ключові слова: збройні сили, національна безпека, ЦАХАЛ, гендер, законодавчі реформи.

Sarnavsky M. Israel's experience in the integration of women into the military: lessons for reforming the Armed Forces of Ukraine.

The article examines Israel's experience in the integration of women into military service as a key element of ensuring national defense capability. It is noted that the Israeli model of women's integration is unique in view of its combination with the tough security challenges that have accompanied the existence of the state since its foundation. The legislative framework, organizational aspects and socio-

cultural features that affect the participation of women in the armed forces are analyzed. The key role of gender mainstreaming in ensuring equal rights and opportunities for women in various units of the Israel Defense Forces is emphasized.

Using the example of Israeli reforms, a comparison is made with the Ukrainian context, in which the integration of women into the military sphere is of particular relevance due to the long-term military conflict. It is found that despite significant progress in ensuring gender equality in the Israeli armed forces, the integration process faces organizational and social barriers. In particular, the uneven access of women to combat and leadership positions is noted due to entrenched stereotypes and restrictions that reflect deeper socio-cultural problems.

Special attention is paid to the issues of legislative changes that contributed to the expansion of opportunities for women in the military sphere. Key regulatory acts are analyzed, in particular amendments to the Law on Military Service, which ensured equal access of women and men to positions in the armed forces. It is emphasized that the implementation of gender equality in Israel is based not only on legislative changes, but also on a comprehensive approach that takes into account social, cultural and economic factors.

In the context of Ukrainian realities, the need to introduce reforms that will take into account the successful elements of the Israeli model is noted. A comparison of the number of military personnel and reservists of the two states is made, which allows us to highlight the specifics of their approaches to the formation of defense potential. It is noted that for Ukraine it is important not only to increase the number of personnel, but also to ensure high-quality training and equal opportunities for women in all aspects of military service.

The analysis allows us to conclude that the Israeli experience is a valuable reference point for reforming the Armed Forces of Ukraine. The use of this experience will contribute not only to increasing defense capabilities, but also to consolidating the principles of gender equality as the basis for the development of society. It is emphasized that the success of reforms depends on their comprehensiveness, adaptation to the national context, and involvement of all resources of society in solving defense tasks.

Key words: armed forces, national security, IDF, gender, legislative reforms.

Постановка проблеми. Україна сьогодні стоїть перед викликом, який вимагає не лише героїзму, а й глибокого осмислення своєї історичної траєкторії. Події, що відбуваються, безперечно, є одними з найбільш значущих у контексті ХХІ століття. Боротьба за незалежність України стала символом опору сучасній агресії, а також втіленням ширшої боротьби за право майбутніх поколінь жити у світі, де свобода, людська гідність і демократія залишаються непохитними та непорушними цінностями.

Хочеться наголосити на вислові одного з лідерів сіоністського руху та одного з творців держави Ізраїль, а саме Давида Бен-Гуріона: «[Ізраїль] отримав великий історичний привілей, який заодно є і обов'язком... вирішити найважчі проблеми ХХ століття».

Автор вважає, що міркування Давида Бен-Гуріона про історичні привілеї та обов'язки, надані Ізраїлю, глибоко перегукуються з нинішньою ситуацією в Україні. Такий привілей – більше, ніж можливість, це виклик і велика відповідальність для міжнародної спільноти. Як і Ізраїль у критичний момент, Україна також стикається з епохальними проблемами. Однак він також мав можливість надихнути світ, продемонструвавши єдність, стійкість і непохитну віру в свою здатність долати перешкоди.

Спираючись на слова Бен-Гуріона, можна сказати, що Україна має історичну місію – не лише захистити себе, а й утвердити універсальні принципи свободи в мінливому глобальному ландшафті. Боротьба – не тільки зусилля України, а й ширша боротьба за те, щоб «темрява минулої епохи», подібна до найгірших днів минулого століття, ніколи не повернулася.

Сьогодні український народ є автором переломного розділу світової історії. Їхня стійкість виступає як заклик до об'єднання людства навколо цінностей, які лежать в основі сучасної цивілізації. У цьому світлі Україна не просто захищає свою ідентичність; вона прокладає курс на новий глобальний етос, що ґрунтується на взаємній повазі та колективній солідарності.

Протягом багатьох років Ізраїль мав унікальний досвід залучення жінок до армії. Для багатьох країн Ізраїль став прикладом забезпечення гендерної рівності в армії. В умовах війни, яку зараз веде Україна, надзвичайно актуальним стає залучення всіх можливостей для пришвидшення оптимістичного результату. Аналіз ізраїльської моделі з можливістю її адаптації до українських

реалій дасть змогу підвищити ефективність Збройних Сил України та сприятиме прогресу в цілому у сфері забезпечення гендерної рівності.

У 2020 році жінки становили 33% солдатів Армії оборони Ізраїлю (ЦАХАЛ) і 51% чинних офіцерів. Вони виконують різноманітні місії на суші, морі та в повітрі. 92% підрозділів ЦАХАЛу мають посади, відкриті для жінок, і приблизно 70% всіх ролей доступні для жінок [3]. Сьогодні жінки займають різні посади та виконують різноманітні функції в Армії оборони Ізраїлю, і понад шістьсот жінок віддали своє життя або померли під час служби в армії з моменту її заснування [4]. Однак, незважаючи на обов'язковість військової служби, жінкам довелося боротися за повне включення. Це є центральною та гострою проблемою в Ізраїлі через важливість військової служби у суспільстві та чутливу безпекову ситуацію з часу створення країни [5].

Ситуація, яка склалася під час російсько-української війни, має багато спільного з досвідом Ізраїлю, особливо в аспекті залучення жінок до армії. На сьогоднішній день в Збройних Силах України служать понад 60 тисяч жінок, з них понад 5 тисяч – на бойових посадах. Як і в Ізраїлі, жіноча військова служба в Україні розширилася через необхідність забезпечення обороноздатності країни в умовах екзистенційних загроз.

Українські жінки виконують широкий спектр функцій, включаючи участь у бойових діях, медичне забезпечення, штабну роботу та командування. Однак, як і ізраїльські жінки, вони стикаються з перешкодами: гендерними стереотипами, нерівними можливостями займати командні посади та часто недостатньою інфраструктурою для жінок у зонах бойових дій.

В обох країнах жінки довели свою ефективність і самовідданість, працюючи нарівні з чоловіками, але держава потребує більше зусиль для повної інтеграції та захисту їхніх прав. Обидва приклади демонструють, що забезпечення гендерної рівності в армії є не лише питанням прав, але й ключовим для покращення бойових можливостей військ.

Досвід Ізраїлю в реформуванні української армії може значною мірою сприяти створенню інклюзивного середовища, в якому жінки та чоловіки зможуть рівною мірою реалізувати свій потенціал у захисті країни.

Метою дослідження є аналіз досвіду Ізраїлю в інтеграції жінок до військової сфери та визначення уроків, які можуть бути корисними для реформування Збройних Сил України, зокрема щодо підвищення гендерної рівності та ефективного використання людського потенціалу.

Стан опрацювання проблематики. Інтеграція жінок до військової сфери є предметом досліджень багатьох науковців, які аналізують її правові, соціальні та організаційні аспекти. Зокрема, Ф. Флурі, В. Бадрак і З. Гбур зосередили увагу на досвіді Ізраїлю в організації призову, формуванні резерву та принципах роботи Армії оборони Ізраїлю. Гендерну рівність у військовій сфері досліджували О. Сассон-Леві, І. Шафран-Гітлман і Дж. Баумель-Шварц, аналізуючи гендерну інтеграцію, роль жінок у військових конфліктах та баланс між загальнонаціональною службою і рівністю. Й. Леві та А. Харель дослідили історичні та сучасні виклики інтеграції жінок до армії Ізраїлю. Практичний досвід формування кадрового потенціалу розкрито в роботах В. Біліченка та А. Терент'євої

Виклад основного матеріалу. Для початку хочеться зазначити, що ізраїльський досвід можна вважати і справді унікальним явищем. Йдеться про відносно молоду державу, яка зуміла вижити у важко сприятливих умовах і стала одним із провідних прикладів успішного державотворення за надзвичайно короткий проміжок часу, незважаючи на всі виклики, пов'язані з безперервною зовнішньою агресією та внутрішньою нестабільністю.

З моменту свого заснування в 1948 році Ізраїль одразу опинився перед умовами, які змусили його вирішити кілька дуже фундаментальних проблем: як захистити свій суверенітет, розвинути свою економіку і водночас зберегти свою національну ідентичність. Ізраїль довів, що за допомогою стійкості, стратегічного передбачення та соціальної згуртованості те, що спочатку здавалося маленьким і вразливим регіоном, можна перетворити на «велику державу» глобального значення.

Подібний досвід може бути дуже корисним і для України – також відносно молодій державі, зважаючи на відновлення незалежності в 1991 році. Як і Ізраїль, Україна перебуває перед загрозами, які ставлять під сумнів саме її право на існування. Але приклад Ізраїлю переконливо демонструє, що навіть за найнесприятливіших умов можна не лише зберегти незалежність, але й створити державу, яка багато в чому стане взірцевою для інших та буде одним з «рушійних елементів».

Низка причин перетворила Ізраїль на предмет дослідження, і з багатьох причин його досвід унікальний і вартий вивчення, особливо для України, яка стикається з подібними викликами. Аргументи, викладені Філіпом Флюрі та Валентином Бадраком у «Сучасному досвіді призову та формування військового резерву», розкривають ключові аспекти, які пояснюють, чому Ізраїль варто вивчати як приклад:

1. Ізраїль з моменту свого заснування провів ряд повномасштабних війн з противниками, що істотно перевершували його за мобілізаційними можливостями. Хоча в даний час стосунки із сусідніми арабськими державами певною мірою врегульовані, події Арабської весни, поява Ісламської Держави Іраку і Леванту (ІДІЛ) продемонстрували, що для Ізраїлю перманентно зберігається високий рівень загроз.

2. Велика різниця в мобілізаційних можливостях Ізраїлю і його сусідів змушує керівництво єврейської держави максимізувати свої можливості за рахунок тотального залучення громадян до військової служби – як в мирний, так і у воєнний час. Ця вимога і призвела до того, що всупереч сучасній західній моделі основну частину численної ізраїльської армії складають «строковики». Наприклад, в сухопутних військах вони складають 80% від їхньої загальної чисельності в мирний час. Строкова служба також забезпечує накопичення необхідного запасу військовонавчених на випадок мобілізації.

3. Незважаючи на те, що збройні сили Ізраїлю складаються переважно зі «строковиків» і мобілізованих резервістів, вони об'єктивно вважаються одними із кращих у світі і кращими для держави таких розмірів. Цим наочно демонструється ефективність армії, укомплектованої на основі загальної військової повинності за правильної організації процесу.

4. Ізраїль – держава, де військова повинність поширюється і на жінок, а досвід їх використання у ЗС також можна визнати позитивним. Жінки у збройних силах дають можливість збільшити чисельність армії і знизити навантаження на її чоловічу частину, знявши з неї ряд функцій забезпечення.

5. Ще одна особливість Ізраїлю полягає в тому, що далеко не всі громадяни залучаються до строкової служби за етнічною ознакою, що пов'язано із бажанням мати нехай і менш численні, але більш лояльні державі збройні сили.

6. Важливим джерелом живої сили для Ізраїлю є репатріанти. Слід зазначити, що досвід Ізраїлю є цікавим для держав із численною діаспорою [1, с. 13].

Проаналізувавши вищезазначені аспекти, можна дійти до логічного питання: «Чому це важливо для України та чим це допоможе в майбутньому?»

Україна стикається з ворогом, який має більші ресурси, а також шукає шляхи модернізації своїх систем оборони. У данному відношенні ізраїльський досвід є вдалим прикладом того, як обмежені ресурси можна використати на користь за допомогою стратегічної організації, громадської мобілізації та інноваційних методів захисту.

Варто почати з того, що ЦАХАЛ була створена в 1948 році через два тижні після створення держави Ізраїль. На сьогоднішній день Армія оборони Ізраїлю вважається однією із найбоєздатніших армій світу, адже зважаючи на терористичну загрозу з боку Палестини і військову загрозу з боку сусідніх арабських держав більшість бойових частин армії знаходиться в повній бойовій готовності. Окрім цього Армія оборони Ізраїлю орієнтується на власні сили і економічні можливості держави Ізраїль намагається переважати армії сусідніх держав в технологіях, якості військової техніки та вишколі військових [2, с. 2]

Специфікою правової системи сучасного права Ізраїлю є відсутність у системі джерел права конституції як єдиного політико-правового документа, що має вищу юридичну силу. В Ізраїлі її замінюють окремі Основні закони. Базис законодавства складають 13 Основних законів держави Ізраїль, що регулюють різні конституційно-правові інститути [10, с. 314].

Одним із ключових нормативних актів є «Закон Ізраїлю про Армію Оборони Ізраїлю», ухвалений у 1986 році. У першій статті цього закону зазначено, що офіційною армією Ізраїлю є ЦАХАЛ. Згідно з шостою статтею, держава позбавлена права створювати чи утримувати будь-які інші збройні формування, за винятком випадків, прямо передбачених цим законом [10].

Закон зазнав змін двічі – у 1959 та у 1986 роках. Чинною є остання редакція закону, але до неї додаються поправки регулярно. При цьому підстави для відстрочки від проходження військової служби за призовом залишились незмінними від моменту ухвалення закону та зберігаються у всіх наступних редакціях.

В 1949 році був прийнятий закон Ізраїлю про Армію Оборони Ізраїлю, де визначались основні положення про військову службу. В законі прописується призовний вік, строк служби для громадян Ізраїлю, а також процедури проходження комісій, які враховували стан здоров'я та фізичну підготовку. Окремо визначалися категорії осіб, які звільнялися від обов'язкової служби незалежно від стану здоров'я. Так, у 1949 році до таких категорій слід було віднести заміжні жінки, вагітні жінки, жінок з дітьми, а також тих, чий релігійні переконання не дозволяють служити в армії.

Відповідно до закону про військову повинність, дійсна військова служба, а після її проходження – також і служба в резерві, є обов'язковими. Термін строкової служби для чоловіків становить 36 місяців, а для жінок – 24 місяці. За ізраїльським законодавством призову на військову службу підлягають чоловіки у віці від 18 до 29 років і незаміжні [12, с. 12].

На основі дослідження З.В. Гбура можна зробити кілька важливих висновків щодо чисельності збройних сил Ізраїлю та України, а також їх відповідності безпековим викликам і загрозам. ЦАХАЛ, за даними Міжнародного інституту стратегічних досліджень (Лондон), налічує приблизно 169 500 військовослужбовців із військовим резервом у 465 000 осіб. Що є одним із найвищих показників у світі, враховуючи населення країни, оскільки кількість військових на 1000 населення становить 76,3 особи [2].

Порівнюючи ці дані з Україною, можна побачити значну різницю. Збройні сили України при населенні у 42 мільйони осіб мають 209 000 військових і 900 000 резервістів, що становить лише 27,6 військових на 1000 населення – утричі менше, ніж в Ізраїлі. Такий дисбаланс демонструє різний підхід до формування оборонного потенціалу.

Ізраїль побудував свою військову стратегію на принципі чисельної рівноваги із сусідніми країнами, враховуючи чисельність армій Єгипту (438 000 діючих військових, 1 314 500 резерву), Сирії (139 000 діючих військових, 239 000 резерву), Йорданії (100 500 діючих військових, 180 500 резерву) і Лівану (60 000 діючих військових, 80 000 резерву). Завдяки своїм показникам Ізраїль здатний ефективно протистояти не лише окремим державам-сусідам, але й можливим військовим коаліціям. Хоча повна мобілізація резерву, що становить близько 10% населення, може негативно вплинути на економіку, така стратегія дає суттєві переваги в умовах військових загроз.

Для України, зважаючи на агресію з боку Російської Федерації, яка має перевагу в чисельності армії у 4,1 рази і резерву у 2 рази, доцільно збільшити кількість військовослужбовців до 350 000 осіб. Такий крок забезпечить не лише краще співвідношення між чисельністю військових і мирного населення, але й дозволить ефективніше охороняти протяжні національні кордони. Також важливим є нарощування військового резерву, що допоможе створити стратегічну глибину для протистояння потенційним загрозам.

З огляду на аналіз чисельності армій Ізраїлю та України, можна зробити припущення, що ефективна оборона держави в умовах постійних зовнішніх загроз потребує оптимального співвідношення чисельності військових і мирного населення, а також потужного військового резерву. Ізраїль демонструє успішний приклад збалансованого підходу, що дозволяє йому протистояти як окремим країнам-сусідам, так і можливим коаліціям завдяки високому рівню мобілізаційної готовності.

При врахуванні наведених даних та особливостей, варто зауважити, що для забезпечення ефективної обороноздатності держави недостатнє лише збільшення чисельності армії та резерву. На нашу думку, не менш важливими є якість управління, дисципліна та морально-психологічний стан особового складу. Як показує досвід, зовнішні фактори, такі як негативне ставлення до військових, невиконання статуту, добровільне залишення частин, дискримінація на різних підставах, в тому числі на основі гендеру, можуть значно послабити боєздатність навіть чисельно переважаючих збройних сил, що в подальшому призведе до провалу військових операцій.

Відтак, разом із нарощуванням кількісного потенціалу важливо впроваджувати системні реформи, спрямовані на покращення умов служби, підвищення мотивації військовослужбовців, суворе дотримання статуту та формування довіри до військового керівництва. Досвід Ізраїлю в цьому контексті є показовим: крім чисельної переваги, важливу роль відіграє створення умов для високого рівня дисципліни, підготовки та відповідальності в армії. Для України ці аспекти є якщо не ключовими, то одними з вирішальних на шляху до ефективного протистояння агресору та забезпечення довгострокової безпеки.

Взагалі, можна погодитись з тезою про те, що успіхи Ізраїлю в інноваційних сферах беруть початок із низки чинників, зокрема з позитивного впливу релігійної культури, яка заохочує підда-

вати авторитети сумніву. Ізраїль пишається своїм етнічним, політичним та релігійним різноманіттям і високо цінує світські інститути. Інші чинники – як от хуцпа, обов'язкова військова служба, відомі університети, ефективна «велика держава», дефіцит природних ресурсів і різноманіття – разом становлять національні риси й пояснюють, як крихітний Ізраїль став лідером [13, с. 23].

Проаналізувавши дослідження Аелет Харель, саме з історичного контексту [5] можна підійти до наступного висновку про те, що залучення жінок до збройних сил Ізраїлю має довгу історію, яка почалася ще до створення держави. Жінки брали участь у захисті поселень, служили в підпільних оборонних організаціях і створили фундамент для подальшої участі у формуванні ЦАХАЛ. З ухваленням у 1949 році Закону про військову службу, військова служба стала обов'язковою для жінок, що стало важливим символом гендерної рівності. Дане рішення не лише відображало ідеологію рівності, закладену в основу ізраїльської державності, але й зробило Ізраїль унікальною країною у цьому аспекті.

Проте, попри проголошені принципи рівності, жінки тривалий час залишалися обмеженими у своїх можливостях. Військова служба для жінок здебільшого зводилася до небойових і допоміжних ролей, таких як викладацька діяльність, адміністративна робота, соціальна допомога, догляд за пораненими тощо. Зазначені обмеження формували ієрархічну гендерну систему, у якій чоловіки домінували в бойових підрозділах, що вважалися більш престижними та важливими для кар'єрного зростання.

Аелет Харель підкреслює, що реальна інтеграція жінок у бойові підрозділи ЦАХАЛ відбувалася повільно та вимагала зусиль і боротьби. Зокрема, жінки стикалися з численними бар'єрами, як соціальними, так і юридичними. Наприклад, законодавство, яке віддає пріоритет сімейній ролі жінок, скорочуючи тривалість їхньої служби та дозволяючи звільнення за шлюбом, підсилювало ці обмеження. Бойові ролі, попри поступові зрушення, залишаються винятком, а не правилом для жінок, і боротьба за повну інтеграцію триває.

Автор доходить висновку, що хоча жінки відіграють значну роль у військовій сфері Ізраїлю, і зроблено чимало кроків у напрямку забезпечення гендерної рівності, реальна інтеграція залишається незавершеним процесом. Чоловіки досі домінують у бойових і командних ролях, що обмежує доступ жінок до ключових позицій, необхідних для впливу в ізраїльському суспільстві. Військова система, як і раніше, підтримує гендерні ієрархії, незважаючи на прогресивні реформи. Проаналізований досвід демонструє, що формальна рівність у законодавстві ще не гарантує справжньої рівності у практиці.

Також варто акцентувати увагу на тому, що, хоча більшість жінок в Ізраїлі проходять обов'язкову військову службу та часто пишуться цим досвідом, існує невелика, але значуща група жінок, які свідомо відмовляються від служби або протестують проти системи через різні причини. Деякі жінки уникають служби з опортуністичних мотивів, використовуючи правові лазівки. Яскравим прикладом є Бар Рафаелі, ізраїльська модель, яка уникнула військової служби, організувавши фіктивний шлюб. Наведений випадок ілюструє, як певні соціальні обставини або кар'єрні плани можуть стимулювати жінок використовувати звільнення, доступне за законодавством.

Інша категорія винятків включає ідеологічний опір. Наприклад, Лаура Міло подала позов про звільнення від служби, посилаючись на «причини совісті». Вона заявила про свій протест проти ізраїльської політики на окупованих територіях, однак суд розцінив її позицію як політичну, а не як особисту совісну відмову. Як наслідок, її позов було відхилено, і вона отримала тюремний термін, ставши однією з небагатьох жінок, які свідомо приймають покарання за відмову служити. Наведений випадок підкреслює конфлікт між державними вимогами та правом особи на ідеологічну позицію.

Ще одна форма опору спостерігається серед жінок, які завершили службу, але після цього приєднуються до соціальних організацій, спрямованих на припинення окупації. Наприклад, організація «Жінки, що порушують мовчання» об'єднує ветеранок, які використовують свій досвід служби для адвокації проти війни. Дані жінки, хоч і є винятком, представляють іншу перспективу щодо військової служби, показуючи, як досвід армії може трансформуватися у політичну активність [5].

Відтак, хоча більшість жінок проходять військову службу, винятки висвітлюють важливі соціальні та політичні виклики. Вони демонструють, що формальна рівність у законодавстві ще не гарантує повної інтеграції жінок у військову систему на рівних із чоловіками правах. Зазначені випадки нагадують про необхідність урахування індивідуальних переконань і свободи вибору, щоб адаптувати військову службу до реалій сучасного суспільства.

У своїй роботі, Орн Сассон-Леві наголошує, що сучасний підхід до вивчення гендеру у військовій сфері повинен враховувати значний прогрес у розумінні гендерних відносин і їхньої багатомірної природи [6]. І справді, сучасний світ зазнає кардинальних змін, і це вимагає глибшого та більш багатомірного підходу до вивчення гендерних питань у військовій сфері. Ранні дослідження, такі як ті, що цитує Дафна Ізраелі: «Гендерний режим військової сфери, що базується на гендерному поділі праці та структурі влади, як формальній, так і неформальній, визначає та підтримує сприйняття жінок у суспільстві як допоміжних партнерів чоловіків» [7], були надзвичайно важливими для початку критичного аналізу ролі жінок у військових організаціях. Вони окреслювали гендерний поділ праці як основу для підтримання патріархальних норм, які обмежували жінок допоміжними ролями, одночасно закріплюючи домінування чоловіків.

Однак ці уявлення відображали бінарне та дихотомічне розуміння гендеру, яке нині здається недостатнім. Парадигматичні зміни в гендерних дослідженнях дозволили розглядати гендер як складну систему, яка стоїть нарівні з іншими проблемами. Гендер більше не розглядається ізольовано, а військова сфера – як виключно маскулінний простір, де жінки лише підпорядковуються або стають жертвами.

Нові підходи підкреслюють, що гендерна динаміка зачіпає як жінок, так і чоловіків, і що обидві групи мають різноманітні й часто суперечливі досвіди. У сучасному суспільстві, де гендерні ролі постійно змінюються, військова сфера вже не є статичною і стабільною у своєму гендерному режимі. Жінки дедалі більше включаються до бойових підрозділів і займають керівні посади, а маскулінність також зазнає трансформації, переосмислюючи традиційні уявлення про військовий обов'язок і силу.

Значним поворотним моментом щодо інтеграції жінок у бойові ролі в ЦАХАЛ став випадок Еліс Міллер у 1995 році. Молода жінка подала апеляцію проти відмови ЦАХАЛ дозволити їй пройти відбіркові тести на пілотні курси, посилаючись на гендерну дискримінацію. Верховний суд постановив, що не існує обґрунтувань для відмінностей у можливостях між жінками і чоловіками, що стало важливим кроком до забезпечення гендерної рівності у війську. У 1998 році перша жінка успішно закінчила курси пілотів, і з тих пір кількість жінок у бойових ролях зростає [5].

У своєму рішенні суд зобов'язав ЦАХАЛ інтегрувати жінок не лише відповідно до поточних безпекових потреб, а й із урахуванням глибинного зобов'язання забезпечити рівність [14]. Як наголосила суддя Това Штрасберг-Коен: «У разі зіткнення цінності рівності та цінності національної безпеки, що впливає з потреб армії, безпека держави може вважатися пріоритетною цінністю й вищою за важливістю порівняно з рівністю. Але безпека держави – це не магічне слово, яке у всіх випадках і за будь-яких обставин превалює над усім, і рівень цієї безпеки може бути різним [15].

У 2000 році до Закону про військову службу була внесена поправка, відповідно до якої жінки мають таке ж право обіймати будь-яку посаду у Збройних силах Ізраїлю, як і чоловіки. Ця поправка надала жінкам можливість на рівні з чоловіками бути визнаними фізично та психологічно придатними для роботи. Питання ж про те, чи може жінка за своїми якостями бути призначена на певну посаду, залишається на розсуд військових командирів у кожному конкретному випадку [8].

У такий спосіб Кнесет ухвалив спеціальний закон, що закріпив рівні можливості для жінок у ЦАХАЛ [16]. Після цього армія зняла частину обмежень на службу жінок на бойових посадах, зменшила кількість жінок, призначених на діловодні та адміністративні посади, а також застосувала підхід гендерного мейнстримінгу в низці організаційних процесів відбору та розподілу солдатів. Зміни зруйнували усталений гендерний розподіл і призвели до спільної (неподіленої) служби чоловіків і жінок у межах одних підрозділів [17].

В Ізраїлі вибрано воєнно-орієнтований підхід до управління в умовах кризових ситуацій., що зумовлено генезою самої держави та навколишнім безпековим середовищем з існуванням постійного джерела екзистенційної загрози та обмеженими ресурсами через особливості географічного розташування [11, с. 330].

Висновки. Ізраїльський досвід інтеграції жінок у військову сферу демонструє важливість стратегічного залучення всього населення до оборони держави, зокрема в умовах постійних безпекових викликів. Запровадження гендерної рівності у збройних силах, попри певні невирішені питання, слугує прикладом того, як об'єднання ресурсів та ефективне використання кадрового потенціалу сприяє зміцненню обороноздатності держави.

Для України, яка перебуває в умовах широкомасштабного військового конфлікту, досвід Ізраїлю надає корисні уроки для проведення реформ у сфері національної безпеки. Успішна інтеграція жінок до Збройних сил України вимагає комплексного підходу, що включає не лише законодавчі ініціативи, але й зміну культурних та соціальних уявлень про роль жінок у військовій службі. Важливим є усунення бар'єрів, які стримують реалізацію їхнього потенціалу, зокрема гендерних стереотипів та обмеженого доступу до керівних посад.

Застосування ізраїльського підходу до гендерної мейнстрімізації, що поєднує юридичне забезпечення рівності з практичними заходами її реалізації, стане ефективною стратегією для України. Особливу увагу слід приділити створенню умов, які сприятимуть рівності можливостей у бойових підрозділах та інших важливих сферах військової служби. Підхід сприятиме не лише підвищенню ефективності національної оборони, але й розвитку суспільства в цілому, де рівні права та можливості визнаються основоположними принципами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Флурі Ф., Бадрак В. Сучасний досвід призову на строкову службу та формування військового резерву. Центр досліджень армії, конверсії та роззброєння. Женева-Київ, 2017. 86 с.
2. Гбур З. Принципи роботи Армії оборони Ізраїлю та їх імплементація в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/7_2021/3.pdf. (дата звернення: 06.01.2025).
3. Draft IDF. Women in the army. *Draft IDF website*. 2020. URL: <https://draftidf.co.il/women-in-the-army> (дата звернення: 06.01.2025).
4. Baumel-Schwartz J.T. The lives and deaths of female military casualties in Israel during the 1950s. *Israel Studies Review*. 2009. Vol. 14(2). P. 134–157.
5. Harel A. Women in the Military in Israel. URL: https://www.academia.edu/77926418/Women_in_the_Military_in_Israel (дата звернення: 06.01.2025).
6. Sasson-Levy Or. Research on Gender and the Military in Israel: From a Gendered Organization to Inequality Regimes. *Israel Studies Review* 2011. Vol. 26, No. 2. P. 73–98.
7. Дрозд О. Гендерна рівність у сфері безпеки й оборони: міжнародний досвід. *Адміністративне право і процес*. 2020. № 10. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/10/19.pdf> (дата звернення: 06.01.2025).
8. Животовська І.Ю. Ізраїльський конституціоналізм: оглядовий аналіз. *Правове життя сучасної України: у 3 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.) / відп. ред. М.Р. Аракелян*. Одеса: Гельветика, 2020. Т. 1. С. 313–316.
9. Knesset – the parliament of Israel: official website. *Knesset - the parliament of Israel: official website*. URL: <https://www.knesset.gov.il/maintenance-page-geo> (дата звернення: 06.01.2025).
10. Терент'єва А. Досвід держави Ізраїль щодо управління безпекою цивільного населення в умовах кризових ситуацій. *Державне управління*. 2023. № 2(14). С. 310–333.
11. Біліченко В.М. Ізраїльський досвід формування кадрового потенціалу збройних сил. URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/public-management/article/view/2553/3016> (дата звернення: 06.01.2025).
12. Йоріш А. Нехай будуть з вами інновації Як ізраїльська винахідливість рятує світ. Київ: Yakaboo Publishing, 2019. 269 с.
13. Shafran-Gittleman I. Women's Service in the IDF: Between the People's Army and Gender Equality. 2018. URL: <https://en.idi.org.il/articles/24554> (дата звернення: 06.01.2025).
14. High Court 4541/94 Miler against the defense minister. URL: <https://versa.cardozo.yu.edu/opinions/miller-v-minister-defence> (дата звернення: 06.01.2025).
15. Levy Y. Why Did the Exclusion of Women in the Army Develop? 2012.
16. Sasson-Levi O., Amram-Katz S. Gender Integration in Israeli Officer Training: Degendering and Regendering the Military. *Journal of Women in Culture and Society*. 2007. Vol. 33 (1). P. 105–135.